

Moed en wijsheid

Na de Tweede Kamerverkiezingen in 2021 zal een nieuw kabinet geformeerd worden. Aan dit kabinet de taak om Nederland in de periode 2021-2025 beter te maken. Beter in de zin van herstel na corona, maar ook beter in de zin van ordening van de samenleving en van de sectoren in onze samenleving. Ongeacht de opdracht die de formateur meekrijgt, wens ik hem of haar tezamen met het nieuwe kabinet veel moed en wijsheid toe.

De publieke sector

Het is duidelijk dat er een grote opgave in de publieke sector ligt. Ondanks de inspanningen die het onderwijs levert verlaat naar verluide zo'n 25% van de leerlingen het onderwijs als functioneel analfabeet. Het advies van de commissie Dijsselbloem uit 2008 om de sector niet te overspoelen met onderwijshervormingen en veranderingen alleen maar door te voeren gebaseerd op gedegen onderzoek en evaluatie, wordt blijmoedig en grootschalig genegeerd. De grote hoeveelheid opdrachten die het onderwijs meekrijgt hebben het beroep van leraar ondertussen niet aantrekkelijker gemaakt. Een andere publieke sector waar het 'piept en kraakt' is de (sociale) woningbouw. De Volkskrant constateerde in haar analyse van 11 september 2020 dat corporaties nauwelijks meer woningen bijbouwen en steeds meer de broekriem moeten aanhalen om de verhuurdersheffing, zo'n € 9 miljard sinds de invoering, op te kunnen brengen. Het tekort aan woningen, zeker voor doelgroepen als jongeren en ouderen, loopt ondertussen op veel plaatsen steeds verder op. Tegelijk ligt er voor de sociale woningbouw een enorme verduurzamingsopgave. Portaal, een grote Utrechtse woningcorporatie, deed op de tweede dinsdag van september met haar Woonrede een dringende oproep om samen te werken om het probleem op de woningmarkt in ieder geval kleiner te maken. Ook in de private sector is een steeds groter gebrek aan geschikte woningen voor bepaalde doelgroepen zoals starters.

De openbare hoorzittingen en het rapport over de toeslagenaffaire bij de Belastingdienst laten zien dat ook in het openbaar bestuur sprake is van serieuze problemen. Ingewikkeldheid van wetgeving die is gebaseerd op tal van compromissen tussen partijen – verschillende uitvoeringsinstanties die regelmatig langs elkaar heen werken, politieke druk om fraude te bestrijden en onvoldoende oog voor signalen dat het misgaat – hebben geleid tot een drama voor duizenden gezinnen. Niet alleen de Belastingdienst kampt met problemen, ook andere uitvoeringsinstanties laten stekken vallen, niet in de laatste plaats omdat hetgeen ze moeten uitvoeren ontzettend complex is en volgens mij soms ook

intern tegenstrijdig. De reflex van de politiek om dan te vragen om individueel maatwerk oogt sympathiek, maar staat ook op gespannen voet met het gelijkheidsbeginsel: gelijke gevallen moeten immers gelijk en objectief behandeld worden.

De opgaven die aan de gezondheidszorg gesteld worden zijn al lange tijd duidelijk. De vergrijzing van de bevolking leidt tot een toenemende vraag naar gezondheidszorg. Tegelijk worden de arbeidsmarkt en de basis om de sterk toenemende kosten te kunnen dragen juist krapper. Meer van hetzelfde is geen realistische oplossing omdat het simpelweg ontbreekt aan financiële middelen en het personeel voor uitbreiding van capaciteit. Digitalisering en innovatie zouden een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van dit probleem. Digitalisering lijkt nu, onder druk van corona, wat meer van de grond te komen maar innovatie komt maar heel mondjesmaat tot stand. Dit is niet alleen te wijten aan een zeker conservatisme van de sector. Vooral in de ouderenzorg en de gehandicaptenzorg is het zeer de vraag of arbeid op grote schaal vervangen kan worden door technologische oplossingen. Inzet op vergroting van de zelfredzaamheid van ouderen met een zorgvraag lijkt hierdoor cruciaal. Een goede fysieke leefomgeving en een geschikte woning zijn hierbij een voorwaarde. Laat hier nou juist een groot tekort aan zijn.

Maatschappelijke vraagstukken

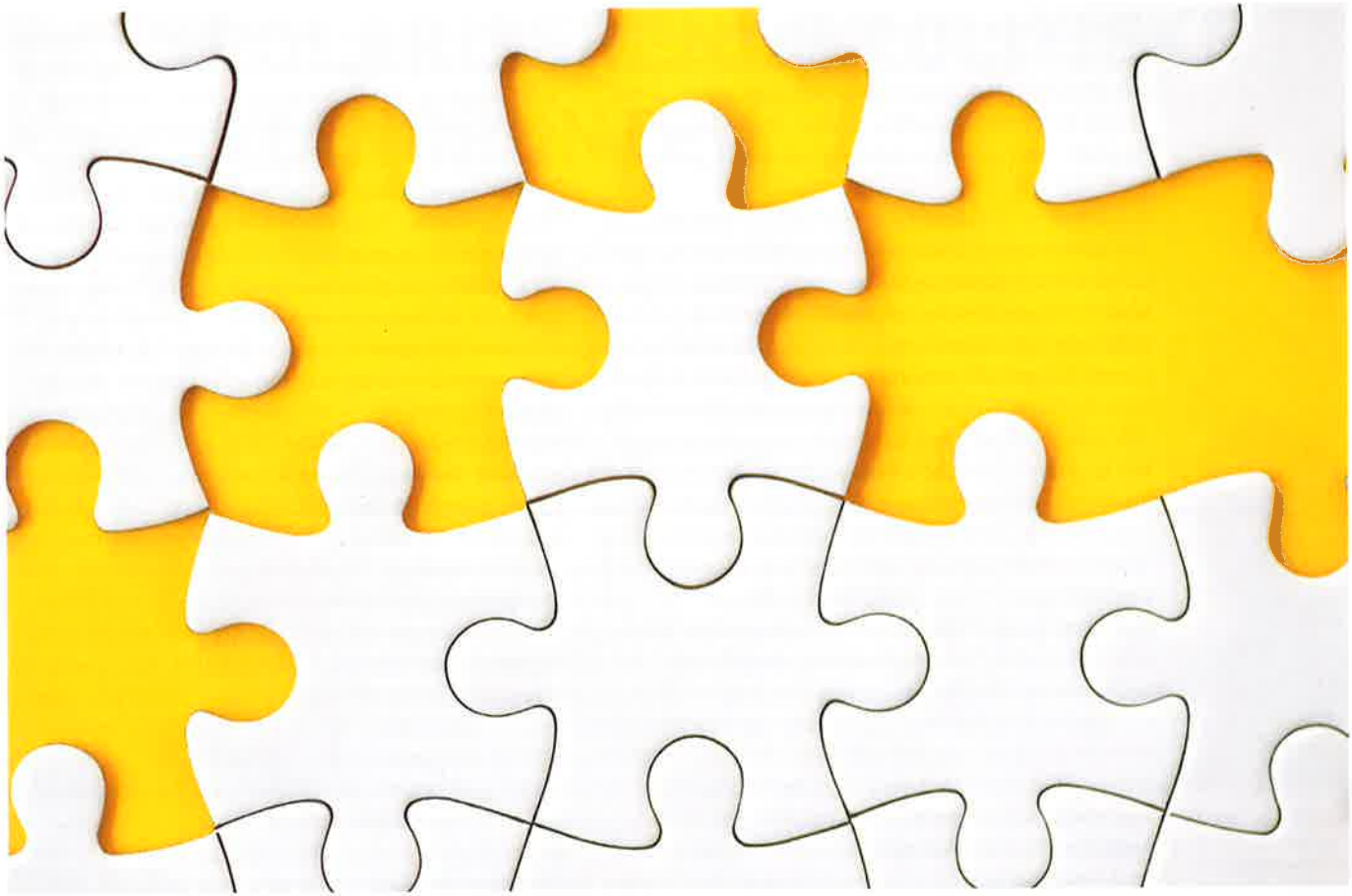
De maatschappelijke vraagstukken zijn waarschijnlijk nog groter en complexer en lijken de vorm aan te nemen van een veelkoppig monster. Het terugdringen van de klimaatopwarming, het oplossen van de stikstofproblematiek, het aan het werk houden van zoveel mogelijk mensen (ongeacht of die wel of niet een afstand hebben tot de arbeidsmarkt), de toenemende kansengelijkheid, de houdbaarheid van het pensioenstelsel, de verdeling van welvaart over bedrijven, burgers en publieke sector, het creëren van een duurzaam innovatief klimaat en het verdelen van de beschikbare ruimte in Nederland over onder meer landbouw, woningbouw, industrie, natuur en energieopwekking zijn vraagstukken die vragen

WFZ

Waarborgfonds
voor de Zorgsector

Frans Schaepkens,
directeur WFZ

om een lange adem, een visie op de toekomst maar ook om keuzes. En bovenal vragen ze om regie.

Het vraagstuk over individuele versus collectieve verantwoordelijkheid en verplichtingen is fundamenteel. De afgelopen decennia zijn politiek en overheid steeds meer uitgegaan van de zelfredzame burger die in het uiterste geval vraagt om ondersteuning door de overheid. De burger draagt zelf verantwoordelijkheid voor zijn eigen gedrag en zijn eigen daden en is ook verplicht zichzelf te bedruipen. Inmiddels is duidelijk dat een sterk betuttelende overheid niet wenselijk is maar dat het beeld van de zelfstandige burger die zelf alle keuzes kan maken ook niet aansluit op de realiteit. In een aantal gevallen – zie de maatregelen om roken of het gebruik van plastic tasje te ontmoedigen – grijpt de overheid wel in, maar vaker laat ze dit na. Zie bijvoorbeeld de onwil om een suikertaks in te voeren hoewel dat wel zou werken.

Eén van de moeilijkste vraagstukken is het spanningsveld tussen individuele rechten en solidariteit. Solidariteit vergt dat individuen een offer brengen voor het collectief. Dat kan zijn in de vorm van geld, bijvoorbeeld belastingen om de publieke sector mogelijk te maken en om inkomens te herverdelen, maar ook in de vorm van het nalaten van voor anderen nadelig handelen. De tijdgeest lijkt een slingerbeweging te maken van individu naar collectief, van marktwerking naar centrale sturing,

van een staat op afstand naar een staat die meer regie en verantwoordelijkheid neemt. Kortom, het lijkt tijd voor een nieuw sociaal contract tussen de overheid (dat zijn wij en niet 'zij'!) en de burgers van Nederland.

Het regeerakkoord

Het regeerakkoord dat ten grondslag ligt aan het huidige kabinet omvatte maar liefst 70 pagina's en bevatte vooral teksten over geld dat uitgetrokken wordt voor bepaalde activiteiten en voornemens, zoals 'Er moeten meer betaalbare huurwoningen in de vrije sector komen' en 'Met zorgaanbieders, zorgverleners, verzekeraars en toezichthouders zetten we met schrapessies fors in op minder bureaucratie en minder regels'. Dat soort teksten gaan uit van *best effort* terwijl de Nederlandse samenleving om resultaten zit te springen.

Daarom zou ik willen voorstellen dat het nieuwe regeerakkoord nog niet de helft van het aantal pagina's bevat en vooral gaat over welke doelen bereikt moeten worden. Bijvoorbeeld X.000 meer geclusterde zorgwoningen die geschikt zijn voor ouderen met een Wlz-indicatie in 2025 of de kosten van zorg stijgen niet harder dan het BNP. Het is vervolgens aan de ministers van het nieuwe kabinet – de uitvoerende macht – om te zorgen dat die doelen gerealiseerd worden met een doelmatige besteding van middelen. Het is dan aan de

Eerste en Tweede Kamer – de controlerende macht – om erop toe te zien dat het kabinet die doelstellingen ook realiseert. Daarmee krijgen ministers meer ruimte om doelen te verwezenlijken en kan de overheid ook ‘leveren’ waar de burger behoefte aan heeft.

Het aantal hoofdthema's van een nieuwe regeerakkoord zou ook kleiner kunnen zijn: klimaatverandering, energie en stikstof problematiek zijn belangrijk op zowel korte als lange termijn. Een sterke verbetering van het onderwijs legt de basis voor Nederland als kennis-economie. Ruimtelijke ordening en wonen zijn twee thema's die in elkaars verlengde liggen maar bijvoorbeeld ook verbonden zijn met landbouw, export en stikstof. Het is evident dat er keuzes gemaakt moeten worden; los van de grenzen van wat financieel past, is Nederland fysiek te klein om aan alle wensen van alle sectoren te kunnen voldoen, vandaar het accent op ruimtelijke ordening.

Daarnaast zouden afspraken over inkomensverdeling ook deel moeten uitmaken van een regeerakkoord. Zowel inkomensverdeling als ruimtelijke ordening zijn vraagstukken waar verdeling van iets dat schaars is een centrale rol speelt. Om die reden zou de overheid bij nogal wat vraagstukken veel meer de centrale regie moeten pakken omdat lagere overheden niet de slagkracht hebben, het doorzettingsvermogen, de middelen en de mogelijkheden tot grootschalige coördinatie om die vraagstukken bevredigend op te lossen. Denk bijvoorbeeld aan de stikstofproblematiek, woningbouw of zorgtoewijzing. Om Nederland zowel concurrerend als leefbaar te houden zou innovatie ook een hoofdthema moeten zijn. Er zijn inmiddels genoeg voorbeelden in Nederland waar innovatie door samenwerking van overheid, bedrijfsleven en onderwijs en wetenschap leiden tot een innovatieve omgeving waar nieuwe producten en diensten ontwikkeld worden. Tot slot zou ik een oproep willen doen om ook een alinea te wijden aan fatsoenlijke omgangsnormen in politiek en maatschappij. Het typeren van ongewenst gedrag als ‘asociaal’ roept niet direct een behoefte op bij de aangesprokene om dat gedrag te veranderen.

Tijd voor een nieuw sociaal contract tussen overheid en burgers van Nederland

De zorgsector

Belangrijke thema's voor de zorg zijn wat mij betreft de realisatie van voldoende plaatsen om de vergrijzing van de bevolking op een passende manier op te vangen (er lijkt steeds meer behoefte aan een tussenvoorziening, de

functie die vroeger een bejaardenhuis had), een beheers- te ontwikkeling van de kosten en een beperking van de marktwerking binnen het huidige stelsel. Inzetten op meer samenwerking, regionale afstemming en preventie zijn belangrijke thema's, evenals debat over wat technisch kan versus wat wenselijk is. De twee hoofdthema's die wat mij betreft echter de paragraaf over de zorgsector zouden moeten domineren zijn de arbeidsmarkt en innovatie. Tot op zekere hoogte zijn die complementair maar we moeten niet de illusie koesteren dat met innovatie het tekort op de arbeidsmarkt – in combinatie met toenemende vraag naar arbeid – opgelost kan worden. Toch moet niet de rol van innovatie onderschat worden. Medische innovatie heeft altijd plaatsgevonden maar het zou nu veel meer moeten gaan om innovatie op het gebied van logistiek, het snel herkennen en diagnosticeren van medische problemen, ondersteuning van preventie, meer en betere metingen en diagnostiek thuis, communicatie en samenwerking en het ondersteunen van zorgverleners met specifiek daarvoor geëigende informatie. Innovatie vergt samenwerking. Samenwerking met onderwijs en wetenschap, met bedrijfsleven maar ook met de overheid. De ondersteuning door de overheid met belastinggeld van de ontwikkeling van een coronavaccin geeft aan dat de overheid een rol moet spelen, maar niet de alleenheerschappij heeft.

De zorgsector is ook veel meer gebaat bij kijken naar wat werkt. Welke initiatieven werpen vruchten af en kunnen ook elders toegepast worden? Ontwikkelingen die zijn uitgedacht in en door de sector zelf kunnen waarschijnlijk rekenen op meer draagvlak dan van bovenaf opgelegde veranderingen. Hoewel een zekere mate van dwang en drang, naast grotere betrokkenheid van wetenschap en bedrijfsleven, waarschijnlijk wel nodig zal zijn gezien het eerder geconstateerde conservatisme in de sector. Misschien heeft de overheid nog ergens de mogelijkheid om een innovatiefonds van behoorlijke omvang (€ 1 miljard?) op te zetten voor initiatieven die gebaseerd zijn op samenwerking tussen de zorgsector en andere sectoren. Om voor dat geld in aanmerking te komen moet er sprake zijn van samenwerking met wetenschap en bedrijfsleven én van een risicovol idee dat naast goede kans van slagen ook een goede kans van falen heeft; anders is het geen innovatie.

Tot slot

Het verleggen van de koers naar een regeerakkoord dat ziet op een beperkt aantal hoofdthema's en maatschappelijke vraagstukken en dat vooral uitgaat van concrete doelstellingen is een breuk met het verleden. Zeker als veel partijen aan een coalitie deel moeten nemen is dat erg moeilijk. En daarom wens ik ook zowel de (in)formateur als het nieuwe kabinet veel moed en wijsheid toe; dat zouden nog wel eens de belangrijkste ingrediënten voor een succesvolle kabinetsformatie kunnen zijn. ◆